

Zárszó egy magyar nyelvészeti konferenciához*

Az utóbbi évtized tudományos életének egyik feltűnő sajátja, hogy – a születésnap-i köszöntő kötetek mellett – nagy mértékben megnövekedett a konferenciák száma. Ezek olykor annyira gyakoriak, hogy közülük csak egyikén-másikon lehet jelen lenni, s még nehezebb ezeken előadás-sal is részt venni. A különféle tudományos ülésszakok természetesen leginkább egy-egy szűkebb szakterület elméleti-módszertani problematikájával foglalkoznak. Ilyenek például azok a dialektológiai szimpozionok, melyeket a Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke immár több mint két évtizede rendszeresen és mindig példamutatóan, igen színvonalasan rendezett meg. A mostani tudományos tanácskozás programját tekintve általánosabb jellegű, szélesebb tárgykörű volt, és ünnepi alkalomból szerveződött. A rendezők a tanszék fennállásának 30. évfordulóján – eddigi feladataik egészét, szerteágazó tevékenységük teljességét is figyelembe véve – központi témaként anyanyelvünk oktatásának és kutatásának különféle területeit jelölték meg, melyekhez a résztvevők könnyen tudtak előadással is kapcsolódni. Ehhez a következő címet választották: *Emberközpontúság a magyar nyelv oktatásában és kutatásában*.

A konferencia tárgyköröként megadott cím kulcsszava az *emberközpontúság*, amelynek tartalmát a szervezők meghívójukban a következőképpen fogalmazták meg: „A rendezvény ... azt kívánja hangsúlyozni – amit tanszékünk eddig is igyekezett érvényesíteni munkájában –, hogy az etnolingvisztikai szemlélet (emberközpontúság) jelen legyen az egyes anyanyelvi szakterületek (például a dialektológia, a leíró magyar nyelvtan, a nyelvtörténet) tanításában és vizsgálatában.”

Első pillanatra talán furcsának tűnhet, miért kell hangsúlyozni hogy anyanyelvünket – miként más népek nyelvét is – természetesen nem önmagában és önmagáért, hanem mindig emberközpontúan kell vizsgálnunk. Régóta tudjuk ugyanis, hogy a nyelv és a társadalom egymástól elválaszthatatlanok, kölcsönösen feltételezik egymást, s a nyelvnek mindenkor az embert kellett és kell szolgálnia. Az anyanyelv pedig – kialakulásától kezdve egész fejlődéstörténete során mindmáig – eltérhetetlenül erős szálakkal mindig egy-egy kisebb-nagyobb közösséghez (népcsoporthoz, nemzethez) kötődik. Az emberközpontúság tehát egyszersmind etnikum- és/vagy nemzetközpontúság is, hiszen *a nyelv* nem általában, hanem konkrét *anyanyelvekként* létezik. Ez természetesen nem zárja ki az egyes nyelvek összehasonlító, általános vizsgálatát.

Egy-egy nyelv – amint az közismert – a nemzethez való tartozásnak a legerősebb kapocsa, az egyik legjellemzőbb, legmarkánsabb ismérve. Hogy ez mennyire igaz, azt például leginkább és legmeggyőzőbben a más nyelvű népek közé került nemzetrészek mindennapi (nemegyszer keserű) tapasztalatai is mutatják. Az anyanyelv az idegen nyelvi környezetbe került néprészlegek számára pedig – ők a megmondhatóí igazán – a továbbélésük záloga, a nemzedékről nemzedékre való fennmaradásuknak alapvető föltétele.

Így van ez például a szomszédos népek állami keretei közé sodródott magyarok esetében is. Nyilvánvalóan ezzel függ össze, hogy a kisebbségi helyzetbe kényszerült irodalmunkban, ahogyan a magyar költészetben és szépprózában általában is, költők és írók egész sora szólított s szólít föl anyanyelvünk megtartásának, megőrzésének fontosságára. Az e témakörbe tartozó, igen nagyszámú írás közül például a szlovákiai Ozsvald Árpád a *Hettita ballada* című költeményében így vall erről:

* Szombathelyen hangzott el 2003. november 14-én, azon a kétnapos konferencián, amelyet a Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke megalapításának 30. évfordulója alkalmából tartottak; de a megjelent kötetből technikai okokból kimaradt.

Amikor a hettiták elfelejtették őseik nyelvét,
 az istenek szeméből kiesett a lazurkő,
 s a fekete üregek megteltek könnyes iszappal,
 nem akarták többé látni
 a fiak és unokák hűtlenségét.

Úgy vélem, hogy az emberközpontúságot – az anyanyelv lényegéből fakadóan – az oktatásban és a tudományos vizsgálódásnak is nemzetközppontúságként, azaz nekünk magyarságkutatás-ként kell értelmeznünk, mégpedig az egész magyar nyelvterületen, felsőoktatásunk minden intézményében. S ha tehetjük, lehetőleg akképpen, ahogy ezt anyanyelvünk iránti elkötelezettséggel és magas színvonalon a Berzsényi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke a három évtizedes munkája során végezte s végzi ma is. Ezért a tanszék korábbi és jelenlegi vezetője, valamint egykori és mostani oktatói, munkatársai minden elismerést megérdemelnek. A szombathelyi tanszék eredményes tevékenysége talán még inkább szembetűnik, ha egy kicsit körültekintünk a magyar nyelvtudománnyal foglalkozó intézményekben. Rögtön hozzáteszem: szerencsére azért még sok helyütt folyik hasonlóan értékes, a magyar nyelvhez szorosan kapcsolódó oktató- és kutatómunka. De vajon bizton elmondhatjuk-e, hogy mindez mindenütt jellemző?

Sajnálattal kell megállapítanom, hogy szerintem az utóbbi időben a magyar nyelvterületen az anyanyelvünkre irányuló kutatások a korábbi évtizedek eredményeihez viszonyítva – több okból is – visszaszorulóban vannak. Ez bizonyos szakterületek (pl. a nyelvjáráskutatást, a nyelvtörténetet) érintően már egy-két évtized óta különösen az utánpótlás gondokban mutatkozik meg. Úgy tűnik, hogy az időigényes, elmélyült búvárkodást kívánó vizsgálódásokra egyre kevesebben vállalkoznak, s helyette a könnyebb előrehaladást, gyorsabb szakmai sikert ígérő szakterületek vonzzák el a kezdő kutatók egy részét. Egyszóval: a magyar nyelvészet bátyjai – bárcsak ne lenne igazam! – az utóbbi időben egyre inkább gyengülőben vannak. Ennek jeleként értékelem azt, hogy pl. a fokozatszerzésben a magyar nyelvészeti témák nem mindig találnak kedvező fogadtatásra, és egy ideje a Magyar Tudományos Akadémia tagjai között alig van magyar nyelvész, pedig például az atlaszgárda és kortársaik közül többüknek is már évtizedek óta helye lenne az Akadémián. Szilárd meggyőződésem, hogy ebben a magyar nyelvtudomány művelői közül nagyon sokan egyetértenek velem. A korántsem új keletű aggodalmainkat például Deme Lászlónak a magyar nyelvészet egyik ágát, a dialektológiát érintő fejtegetése is megerősíti: „...számvetésre készített: vajon mi magunk (s egyre távolabbi vizeken evezető »utódaink« – már ha el nem utasítják ezt a megjelölést) megteszünk–megtesznek-e mindent, hogy A magyar nyelvjárások atlasza valóban kincsesbánya legyen, ne pedig rozsdatemető! Van-e utánpótlás – vagy legalább az utánpótlásnak olyan része, akárha töredéke –, amely még az embert keresi a nyelvben, a használót a használat mögött?! – Mi kifelé megyünk. Lám: az »öregek« legifjabbja, most köszöntött kollégánk-barátunk Sebestyén Árpád is, hetven éves. S utánunk? Az atlasz lapjai (meg a munkatérképként kiadatlanul rekedt továbbiak) még őrzik s még egyszer soha újból össze nem gyűjthető adatokat. Aggódva írom le újból: csak legyenek, akik megszólaltatják őket! Akik túlélnek ezt a korszakot, amely »a« nyelvnek arctalan, múlttalan és funkciótmentes kategóriájába próbálja belenyomorítani az anyanyelvet, ignorálva, negligálva, sőt negálva múltörző és szemlélethordozó mikrotársadalmi egyediségét! Mert nélkülük hiába őrzik az atlaszlapok az emlékeket, már inkább csak *rejtik* őket” [Kincsesbánya – vagy rozsdatemető? (Üzenet a túlélőknek): Magyar Nyelvjárások 1999: 133].

Deme László imént idézett szavai megítélésem szerint különösen a nyelvjáráskutatásra, de ezenkívül a magyar nyelvtudomány mai állapotára és a közeljövőben várható helyzetére is vonatkoznak, s korántsem az itt jelenlévő kollégákra értendők, hiszen az elhangzott előadásokból is az derült ki, hogy valamennyien elkötelezett művelői a magyar nyelvészet különböző szakterületeinek.

A konferencia során összesen huszonnyolc előadás hangzott el. Ez a szám lehetett volna ugyan nagyobb is, hiszen a tanácskozás központi témája lehetővé tette a magyar nyelvészet külön-

féle ágaihoz való kapcsolódást. Nem a rendezők tehetnek róla, hogy viszonylag kevesen tartottak referátumot, hiszen ők maguk az előadóknak csaknem a felét tették ki. (Nagyobb részük a tanszéken tevékenykedő kollégákból került ki, kisebb hányaduk korábban volt a tanszék tagja, s most éppen másutt dolgozik, lélekben azonban alighanem ma is szombathelyi oktatóként munkálkodik tovább valamelyik hazai vagy külföldi intézményben.) Hogy egy-egy tudományos tanácskozáson a szervező tanszék jelenlegi és korábbi munkatársai, valamint az egykori tanítványok sokan vesznek részt, az többnyire jellemző, de hogy ilyen nagy arányban, mint a mostani ülészakon, az kissé mégis meglepő, s mindenképpen a szombathelyi kollégák aktivitását, szakmaszeretét is tükrözi. Elismerésre méltó továbbá az Eszterházy Károly Főiskola és az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Magyar Nyelvészeti Tanszéke oktatóinak részvételi aránya is. A többi felsőoktatási intézmény általában egy vagy két előadással képviseltette magát, de több olyan nagy múltú egyetem és főiskola is akadt, ahonnan egyáltalán nem volt előadó. Úgy gondolom, hogy ennek és a viszonylag csekélyebb számú referátumnak bizonyára nem a kisebb mértékű szakmai érdeklődés volt az oka, hanem sokkal inkább az, hogy ezen az őszőn különösen sok nyelvészeti konferenciát tartottak s tartanak, ráadásul olykor egymással azonos vagy egymáshoz nagyon közeli időpontban.

Az itteni ülészak előadásait – azt hiszem, joggal állapíthatom meg – sokszínűség jellemezte. Elsősorban a házigazdák többségének szűkebb szakmai érdeklődéséből adódóan természetes volt, hogy jó néhány nyelvjárási témájú előadás hangzott el, de a nyelvtörténet és a stilsztika tárgykörében is több referátum született. Öröndetes, hogy az anyanyelvoktatás, a nyelvművelés és a retorika területről is választottak témát kollégáink. S ez a körülmény még színesebbé, választékosabbá tette tanácskozásunk tematikáját, hogy néhányan a névtudomány és a szociolingvisztika körébe tartozó kérdéseket fejtettek ki. Összességében igen tartalmas és igényes kínálat volt jellemző konferenciánk programjára.

Azt hiszem, hogy a résztvevők – miként régebben is – örömmel jöttek Szombathelyre, és szakmai tapasztalatokkal gazdagodva, kutatómunkájukba vetett hitükben megerősödve, elkötelezettséggel folytatják feladataik teljesítését, és bizakodva fognak újabb terveik megvalósításához. A szakmai ismeretszerzés és tapasztalatcsere mellett ez lehet a mostani jubileumi ülészaknak a legnagyobb eredménye, egyik legfontosabb hozadéka. Legalábbis én ezt remélem, az itt töltött idő alatt így érzékelttem.

Zárszóm végére érve összegzőképpen elmondhatom, hogy a konferencia messzemenően megfelelt azon követelményeknek, amelyek egy másfél napos tudományos rendezvénytől elvárhatóak. Az előadások a szervezők felhívását tekintetbe véve ugyanis a megjelölt témakörökhöz kapcsolódtak, s nemcsak ízelítőt adtak kollégáink kutatásaiból, hanem viszonylag jó keresztmetszetet is a most folyó magyar nyelvészeti vizsgálódásokból. Konferenciánk olyan átfogóbb elméleti-módszertani problémáknak és kutatási eredményeknek a taglalására természetesen nem vállalkozhatott, mint amelyeneket például egy-egy szűkebb szakterülettel kapcsolatos tanácskozás bemutathat, vagy amelyeneket egy többnapos magyar nyelvtudományi kongresszus szélesebb ívben felvázolva, irányokat és feladatokat jelezve akár hosszabb távra szólóan is kijelölhet. Ezeket figyelembe véve – reményeim szerint sokakkal együtt – azt állapíthatom meg: ünnepi ülészakunk minden tekintetben eredményes volt. Ebben fontos szerepet játszott a referátumok színvonala, a kollégák érdeklődő részvétele, s nem utolsósorban, mint már korábban is annyiszor, a Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének önzetlen, körültekintő szervezőmunkája is és az a vendégszeretet, amelyben mindnyájunknak része lehetett. Mindezt a résztvevők nevében nagyon köszönöm. A tanszék vezetőjének, oktatóinak és munkatársainak pedig újabb eredményeket, sok sikert kívánok ahhoz a tevékenységhez, amelyet közös kincsünk, anyanyelvünk sajátosságainak, rejtjelmeinek minél teljesebb megismerésében a jövőben is folytatnak majd. Erre, a hagyományos magyar nyelvészetnek a kutatásban és az oktatásban való megőrzésére s szerepének megtartására – látva, olykor közvetlenül is tapasztalva az utóbbi időben a hazai nyelvtudományban bekövetkezett változásokat, bizonyos kedvezőtlen tendenciákat – megítélésem szerint egyre inkább szükség lesz.